

Fra Alhedens første Kolonisation.

Historie/Jyske Samlinger, Bind 4. række, 5 (1925)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ho/ho_4rk_0005-PDF/ho_4rk_0005_96723.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=96723>

pdf genereret den : 28/5-2008

Fra Alhedens første Kolonisation.

Af P. M. Rørsig.

I disse Samlingers 3. Række, IV, Side 353—435 (1905) og i 4. Række, IV, Side 87—136 (1917) har Forfatteren Jeppe Aakjær skildret den jydskede Hede, dels gennem Tiderne indtil Kolonisationsforsøgene under Frederik den Femte, dels selve Kultivering.

Dette Spørgsmaal mentes derved i Hovedsagen at være udtømt. De direkte officielle Kilder var eftersøgte og systematisk gennemgaaede, men da der tilføjes, at bl. a. de Papirer, der skulde oplyse Captain Ludvig von Kahlens yderligere Færd, for en stor Del var ødelagte, kan det formentlig have sin Interesse at faa fremdraget en Korrespondance, der er beroende i Dronninglund Godsarkiv, og som netop dækker noget over den antydede Lakune i Dokumenterne angaaende dette allerførste mislykkede Kolonisationsforsøg samtidig med, at der gives nogle Oplysninger om den Mand, der paa dette Begynderstadium staar som von Kahlens opdyrkningskyndige Konsulent og indberetter om Forsøgene.

De bevarede Breve er Indberetninger fra Godsforvalter over Godserne Dronninglund, Dronninggaard og Hals Ladegaard med tilhørende Bøndergods, Christian Frederik Roosen, der omtrent i en Snes Aar i denne Egenskab var Grev Adam Gottlob Moltkes højtbetroede Mand, og set i Forhold til Østvendssyssel tillige en ret mægtig Mand.

I Vendsysselske Aarbøger IV, S. 5—8 (1921) har Provst Alexander Rasmussen givet en kort Skildring af Forvalter Roosen sammen med den Instruks, der udfærdigedes, da han tiltraadte Pladsen som Godsforvalter.

Her skal i Hovedsagen kun anføres, hvad der ikke er oplyst i nævnte Afhandling.

Roosen var født 1721 som Søn af Krudtmester paa Raadvaddams Krudtværk, David Roosen, og Hustru Marie Kirstine Brorup. I sin Ungdom har han utvivlsomt søgt en af vore Latinskoler. Derom vidner hans gode Pen.

Inden han kom til Dronninglund, havde han i otte Aar tjent som Fuldmægtig hos Højesteretsadvokat, Kirkeinspektør, Etatsraad Andreas Lowson i Kjøbenhavn, hvorefter han de tre sidste Aar, før han kom til Vendsyssel, var Fuldmægtig ved Vordingborg og Tryggevælde Amter.

Grev Moltke har sikkert personlig kendt ham fra Sjælland, og han var ogsaa uden Tvivl sit Herskab en fortrinlig Repræsentant paa de omfattende Godser, en Dygtighed saavel paa det administrative som paa Landbrugets Omraade.

Forvalter Roosen tiltraadte sin Stilling 1. Maj 1754. Han var da kun 33 Aar og havde altsaa en forholdsvis ung Alder for en Mand paa en saa ledende Post. Men han har straks sin Greves Bevaagenhed og forstaar at lede den store Bedrift til Godsherrens Behag. Allerede efter et halvt Aars Tjeneste modtager han som en Opmærksomhed fra sin højgrevelige Patron et Portræt af Lindenberg i Kobberstik.

Som Overhofmarskal og som den Person i Landet, der stod Kongen nærmest, var Moltke naturligvis interesseret i de Planer om Alhedens Opdyrkning, som var fremme i Datiden, og som især optog de konge-

lige Interesser, men Moltke drog ogsaa rent privat, som det senere vil ses, Nytte af den Lære og Erfaring, der indvandttes ved de midtjydske Hededyrkningsforsøg.

Fra Grev Moltke kom under 14. Juli 1756 Ordre til Forvalter Roosen om at rejse til Alheden og der forfare, hvorledes det gik med den paabegyndte Kolonisation.

Og idet vi iøvrigt som Forhistorie henviser til de Aakjærskes Meddelelser i 3. Række, IV, S. 378—81, desangaaende, gengiver vi her den under 19. August s. A. daterede Indberetning om dette Besøg. Den havde følgende Ordlyd:

I underdanigst i Følge Deres Højgrevelige Excellences Højnaadigste Ordre af 14. passato haver jeg været paa Alheden hos Hr. Captain Kahlen, som jeg overleverede det ved Højnaadigste Ordre til ham fulgte, og i des Anledning begærede forevist den der opsatte Bygning, dens Lejlighed, Indretninger, Udsæd med videre, som derpaa skete, og saaledes befandttes:

1. Den opsatte Bygning var af Tømmer og Indretning saaledes som det derover af Hr. Captain Kahlen den 1. August forfattede og til Deres Højgrevelige Excellence indsendte Inventarium formelder, af hvilket jeg fik ligelydende Genpart, som jeg med dette under 7. hujus mig Højnaadigst tilsendte haver confereret og rigtigt befunden.

2. Det af bemeldte Tid af Hr. Captain Kahlen forfattede og til Deres Højgrevelige Excellence indsendte Inventarium over de paa Stedet værende Mobilier, haver jeg med en af ham mig overleveret Genpart confereret og derefter rigtig befundet og efter Højnaadigste Ordre følger begge herved tilbage.

3. Stedet er opbygget omtrent $\frac{1}{2}$ Fjerdings-Vej fra Sejbæk¹⁾, et Bondested, som tilhører Høj- og Velbaarne Hr. Cammer Herre Rosenkrantz, Sonden ved Siden af en stor Dal.

¹⁾ Sejbæk i Davbjerg Sogn.

Straks uden for den nordre Side er indrettet en Hauge. Derudi var først saaet Gulerødder og Roer, dernæst bedre nede i Haven Kløverfrø, hvilket alt var temmelig voksent, fornemmelig Roerne og Kløveren.

Atter neden for igen, som var i Dalen, lod Hr. Captain Kahlen Lyngtørvene skære oven af og brænde til Aske, hvilken Aske han igen vilde gøde Pladsen med, derefter pløje sammen og derudi til Foraaret saa Havre og siden lade det ligge til Græs, efterdi der intet Græs var i Nærheden.

Sønden for Huset ved begge Siderne opad Bakken var omtrent forrige Aar af Hedejord opbrudt til 10 Tønder Rugsæd og haver Hr. Captain Kahlen afvigte Foraar besaaet et Stykke af samme med 4 Skæpper Boghvede (»Bog Vede«), men da Jorden i Henseende til Forraadnelse endnu ej var bekvem, saa var den ej kommet til fuldkommen Vækst. Ellers lader han denne Jord til Efteraaret pløje og vil derudi saa 1 Tønde Rug. Den øvrige [opbrudte] Jord vil han tilstundende Foraar lade pløje og med Boghvede besaa.

Der er ellers et Stykke Jord østen Huset omtrent paa 5 à 6 Skæpper Land, hvilket jeg raadede ham at bryde, da samme var vel saa god som det allerede brudte, af hvilke Tanker han og var, og i den Henseende søjede han Anstalt at samme sker, saa snart som det bliver muligt.

Vandet er gravet norden for Huset og Haven. Det blev i min Nærværelse udtømmet, og saa jeg da, at det »qvællede« op af Grunden. Det er vel lidet brunagtigt af Farve, hvilket jeg slutter kommer deraf, at ingen Steen eller Træ er sat om det, men alene Tørvedæmning. Jeg smagte det baade uden og med The og kan sandfærdig [vidne], at det var saa godt som Brøndvand, og ej kunde jeg mærke nogen Afsmag, saa at jeg venter, naar derom bliver indrettet Brøndværk, faar det sin Kulør. Og er Vand i Graven ved Opkastningen saaledes indrettet, at Kreaturerne derved kan vandes.

4. Efter at jeg nu saaledes havde betragtet Stedet og dets tilliggende Indretninger, tog jeg og en Del af Alheden i Øjesyn, saa det i Henseende til Jordens

Bekvemhed til Agerdyrkning som [og] Vandet. Jeg fandt da efter Skønsomhed og den Bekendtskab, jeg i saa kort Tid kunde have, og Jorden at være ulige i Henseende til Frugtbarheden — al Slags Jord ved god Behandling kan forbedres — men imidlertid er der mange Steder, hvor Steder (o: Bygninger) kunde opføres, der og Vand kunde findes efter de Tegn, man i det Tilfælde har, som der fandtes, hvilket vel paa sine Steder vilde blive noget besværlig. Imidlertid er dog Gørligheden der.

Jeg var da af den Mening, som Hr. Captainen bifaldt, at naar den Hede skulde bebygges, maatte først alle og enhver, saasom paagældende Lodsejere og fremmede, som kommer fra Skive og Salling for at skære Tørv og slaa Lyng, forbydes samme, efterdi den Hedejord, som bliver opskaaren til Tørv, næsten er udelig til Agerdyrkning, og hvor Lyngen bliver slaaet, har Jorden ej nær den Kraft til at frembære Sæd, som naar den beholder samme.

Der er ellers adskillige Steder paa Heden, hvor Tørv og Lyng kan tages uden Skade, og naar dette Forbud skete, saaledes at ingen maatte i saa Fald have denne Frihed paa Deres Kongelige Majestæts Hede, som de til denne Tid har haft, men hvem som vilde have Tørv, skulde for hver 2000 Stykker betale 8 Skilling og for hvert Læs Lyng 2 Skilling. Det kunde aarlig bedrage sig til nogen Indtægt, allerhelst da der i Mønsted og Daugbjerg er 12 Kalkovne, som brænder 4 Gange om Aaret og til hver Ovn Kalk bruger 60 Læs Lyng, hvilken de henter i Alheden, og naar de samme paa andre Steder skulde købe, koster Læsset 3 Skilling, der beløber sig ialt aarlig til 90 Rigsdaler, hvilke saa vil kunne betales til Hans Kongelige Majestæts Tjeneste, som Proprietærerne og andre uberegtigede skænkes, foruden det, der kunde indkomme for Tørv.

Der maatte og i dette Efteraar og tilstundende Foraar brydes Hede paa de Steder, hvor der var Forhaabning til Vand, og Jorden var bekvem til Agerdyrkning, følgelig temmelige Steder til Beboere, thi nu at gøre Indretning til Byer, vil næppe blive gørlig.

Dog er det allerbedst, naar Lejligheden dertil er, at saadan gammel Hedejord vorder udi Juli Maaned opbrudt, den da raadner bedre, og for at de ventede Beboere kan faa des tidligere Frugt af Jorden, efterdi denne Jord, som har saa stærk en Tørveskorpe, maa i det mindste ligge brudt til at raadne i 2 à 3 Aar, forinden den med Boghvede kan besaas. Og skulde det bero med Hedens Opdyrkning, til Husene var først opbygget, vilde der gaa 1 à 2 Aar mere med. Det første var et Middel til at tillokke frivillige Beboere, thi det beror alene paa at faa frivillige, gode Beboere, som selv har noget og desforuden kan have Haab om Hjælp, og som ej lader sig forføre eller forlokke af vedkommende interesserede. Allerhelst maa de først kunne komme saa vidt med Agerdyrkingen, at de ved Jordens rette Behandling kan komme til at producere Korn — Rug og Boghvede har Anseende at vokse bedst — da vilde det ej blive saa besværligt at anse som nu.

Thi med fremmede Udlændinge bliver næppe noget at udrette. De ved ej Landets Brug og Nytte. De er derfor ved en og anden Lejlighed snarere forførte end dem, der er Kendere af Landet og Egnen — Deres Kongelige Majestæt vilde de og falde mere bekostelig, hvilket ved de overførte Mecklenburgske Bondefamilier er sket.

Hedejord maa desuden have Tid, som underdanigst meldt, at raadne, og jo længere den bliver brugt — dog imidlertid med fornøden Hvile og Gøde forsynet — jo frugtbarere bliver den, thi Tørveskorpen skal have Tid at raadne, og naar den kommer til fuldkommen Forraadnelse og med den anden Muld bliver forenet, faar den sidste derved nogen Styrke og Frugtbarhed, som den ejheller haver haft. Derfor vil der ej alene Umage, men Tid til at dyrke og til Frugtbarhed at forsyne Hedejord.

Naar saadanne frie Folk, som underdanigst meldt, af hvilke, i den Tid, jeg var der omkring i Egnen, kunde efter Forlydende ventes en Del, anmeldte sig hos Højvelbårne Hr. Stiftsbefalingsmand von Heinen, som er meget nidkær for at faa denne Hede opbyggt,

er min underdanigste Tanke efter at Højbemeldte Hr. Stiftsbefalingsmanden havde modtaget deres Begæring, de derefter blev henvist til Hr. Captain Kahlen, som derefter ej alene kunde undersøge deres Beskaffenhed og Duelighed med videre, men endog, efter enhvers befindende Omstændigheder, anvise dem Pladser af dem, som underdanigst meldt, der var opbrudte i Heden, hvor de kunde bygge paa og efter forefindende Vilkaar, saa vel i Henseende til Duelighed som Evne, derefter give dem noget til Bygningshjælp, foruden de allernaadigst forundte Friheder. Thi som underdanigst anført, der kan ej ventes nogen synderlig Nytte af Jorden, forinden tre Aars Forløb efter at den er opbrudt, følgelig maa de, som saaledes bygge, have nogen Hjælp.

Jeg erfarede af Hr. Captain Kahlen, at han er en fornuftig Mand, gør sig og al Umøge at faa dette Værk fremmet, altsammen mig og blev berettet af andre Uvedkommende. Men ved saadanne foretagende Indretninger falder nogen Modstand, allerhelst, naar det er imod nogens Interesse. Desuden berettede han mig, at vedkommende ansaa denne Indretning for hans egen og ej Deres Kongelige Majestæts, hvorover de er ham desmere imod. Han indstillede derfor, om det ikke var tjenligst, at han erholdt kongelig Ordre, at han for Deres Kongelig Majestæts Regning skulde med al mulig Flid fuldføre dette Værk. Han kunde da tillige have Indseende med, at der ej, naar Forbud var sket, blev skaaren Tørv eller Lyng paa Heden, med mindre samme enten blev betalt efter en vis Takst eller og vedkommende derfor til ham i Stedet for forrettede Arbejde med Pløjning o. s. v. til Hedernes Nytte; thi han har betalt en Del Penge for Pløjning og andet Pligtsarbejde.

5. De tre Bondefamilier, som Deres Kongelige Majestæt dertil har ladet indkomme i Viborg Tugt- og Manufaktur-Hus, nemlig:

- 1) Henrich Møller og Kone,
- 2) Hans Jochim Dunchelmann og Kone og tvende Sønner og tvende Døtre og

- 3) Hartvig Dunchelmann med Kone, en Søn og en voksen Pige,

talte jeg med, enhver for sig af Mændene, anlangende Aarsagen til denne deres Undvigelse med videre, fik derpaa af enhver det Svar, at Captain Kahlen ej havde holdt det, dennem var lovet, nemlig:

Han havde sagt, at der var sort Hedejord, som denne ikke var, men hvilken de ansaa for uduelig til Agerdyrkning, og Folk, der havde været hos dem, sagde, at intet Korn der kunde vokse. Vandet der var og uduelig. De forstod ej Sproget og havde ej Lyst til at blive her i Landet, hvilket alt var Aarsag til deres Misfornøjelse og Undvigelse. De vilde nu gerne give 40 Rigsdaler for at nyde Frihed til at rejse hjem, hvilke Penge de formente, deres Tøj var værd, der var i Huset paa Alheden.

Hr. Captain Kahlen erklærede herpaa, at han ingen anden Akkord havde indgaaet med Hans Jochim og Hartvig Dunchelmann — Henrich Møller og Hustru fulgte alene med for at faa Ophold hos deres Svigersønner — end den herved underdanigst in Originali følger, dateret Lübeck den 6. April 1756, hvilken dem og skulde bleven holdt, dersom de ej fra det i Alheden opbygte Hus var undvigt, og som de ikkuns var der paa Stedet i otte Dage, i hvilken Tid de ej har lidt Mangel paa Levnedsmidler, da han til deres Underhold havde føjet al fornøden Anstalt. Han maatte have Tid til at indkøbe de behøvende Kreaturer, hvoraf han allerede havde indkøbt tvende Stude udi begge Dunchelmann'ernes Nærværelse, dermed de forsaavidt var fornøjede.

Han havde og forudsagt dem, at det var Hedejord, og at Jorden var ufrugtbar. Det kunde fornemmes af de i Nærheden tilgrænsende Marker, nemlig Sejbæk Mark. Det blev og ved Akkorden sagt, at den Hede, de skulde til, var i Jylland, hvor Landets Sprog tales, og var det iøvrigt usandsfærdigt, hvis de udi en og anden Maade forklaret haver om fornævnte Akkord, udi de over dennem afholdte Forhør, [hvad] af ham skulde være sagt og lovet, men derimod saa vel ved Antagelsen som paa Rejsen saa og i den Tid, de

var i Huset paa Alheden, gjort sig al mulig Flid med at hjælpe dem tilrette, saaledes at de, ifald de ej havde grebet til det slette Forsæt og var forbleven her længere, førend efter et Aars Forløb de da dermed skulde være blevet fornøjede.

Captainen vidste derfor ingen anden Aarsag til deres Undvigelse, end at de dertil var forførte, i Anledning af, at ifald disse Folk var kommet til at bebo Alheden, kunde de blevet vedkommende paagrænsende Jordegodsejers Bønder og Beboere til Indpas udi en og anden Herlighed, som samme der har, nemlig Tørveskær, Lyngslet og Fædrift, thi ved Ankomsten var de fornøjede. Jorden sagde de da at kunne bære Korn. Vandet havde de heller ej noget at udsætte paa med mere, førend de nu efter Undvigelsen er paagreben og afhørte.

Og paa det Deres Højgrevelige Excellence desto bedre kan blive oplyst om Aarsagerne til deres Undvigelse med videre, overleverede Hr. Captain Kahlen mig paa Forlangende efterskrevne Beviser og Forhør, alt denne Sag vedkommende, nemlig:

1. Originalakkorden, som er indgaaet med Hans Jochim og Hartvig Dunchelmann, dateret Lübeck, den 6. April 1756.
2. Copi af et Forhør afholdt i Sejbæk over bemeldte Personer med flere, dateret 25. Maj 1756.
3. Kynde Smidts originale Erklæring til Høj- og Velbaarne Stiftsbefalingsmand von Heinen betræffende denne Handel, dateret Clode Mølle, den 28. Maj 1756.¹⁾
4. Originalt Forhør holdt i Viborg Tugt- og Manufakturhus den 1., 3. og 4. Juli 1756, angaaende det samme.
5. Hr. Captain Kahlens originale Promemoria angående disse Folks forrige Omstændigheder, dateret 3. Juli 1756, og samme Tid forevist og af dem tilstaaet i det forbemeldte Forhør, tillige med et Forhør holdt over Kynde Smidt den 8. Juli d. A.

¹⁾ Se 3. Række IV 378.

6. Originalt Politiforhør holdt i Krogsgaard den 19. Juli 1756 over Christian Andersen Løxstrup¹⁾ og Hustru, samt Christian Krogstrup angaaende fornævnte Sag.

Hvilke Dokumenter jeg underdanigst beder efter Captain Kahlens Forlangende, naar Deres Højgrevelige Excellence deraf haver faaet Efterretning, samme ham igen maa vorde tilsendt.

6. Hr. Captain Kahlen derefter gav mig Oplysning om den Frihed og Accord, en Familie af Dronninglund Gods kunde tilstaaes, thi flere vilde han for det første ej have, nemlig:

Han vilde have Mand og Kone, samt en Dreng eller Pige, de to første at bruge til Agerdyrkning og den 3. til Hyrde i et Aar for at føre Jorden ved Stedet i Brug, saa og deromkring at gøre Indretning til flere Beboere. Han vilde give enhver af bemeldte Personer maanedlig: 2 Skæpper Rug og 2 Skæpper Byg samt 4 Mark i Penge, endvidere i aarlig Løn til Manden 14, til Konen 10 og til Drengen eller Pigen 5 Slette-daler. —

Naar han nu saaledes ved dette Sted havde faaet Jorden i Brug og bemeldte Personer havde Lyst der at forblive, vilde han da efter Stedets befindende Beskaffenhed betinge dem det til Beboelse paa alle billige Vilkaar, thi han formente, at det nyttede ikke at lade disse Folk straks faa Stedet til Beboelse, eftersom Jorden endnu ej er bragt til den Fuldkommenhed, at saadanne Folk, som er fremmede, kan tro, at deraf kan have de forventede Frugter og i den Henseende snart kunde blive forførte.

Paa disse Conditioner formoder jeg at faa saadan en Familie af disse Godser [til] at flytte dertil.

Men som der just i den Tid, jeg var der, anmeldte sig en fri Mand, som var gift og havde et godt Skudsmaal, for at bygge der, saa vilde Captain Kahlen først antage ham til Prøve, da han havde Forhaabning om

¹⁾ Søn af Forpagter Anders Jensen Løgstrup, Grønkjær, og Kirsten Iversdatter. Døbt i Feldingbjerg Kirke 2. Søndag efter Trinitatis 1713; jvf. 3. R., IV, S. 380.

flere, og imidlertid maatte det bero med den Familie herfra Godserne.

De tvende Dunchelmann'ske Familier eksaminerede jeg derefter ganske nøje i Henseende til deres Vilkaar og Duelighed til at arbejde og bo her paa Godserne, hvortil jeg vel enten paa den ene eller anden Maade kunde finde Lejlighed. Men enhver svarede for sig, at de ingen Lyst havde til at blive her i Landet. De vilde hjem, og at føre dem hertil imod deres Vilje er vel ej til nogen Nytte, thi da de alene attraar at komme hjem, blev de ej her, men ved forefaldende Lejlighed løb bort igen.

Hr. Captain Kahlen holdt for, at bemeldte tvende Familier skulde separeres og ej være paa et Gods samlede, paa det den ene ikke skal forføre den anden.

Men saavidt jeg ellers ved denne Undersøgning har erfaret, tjener disse Folk ej Deres Højgrevelige Excellence, thi foruden at de behøver Hjælp, i hvilket Tilfælde man her paa Godserne vilde bruge dem, saa er og den ventede Nytte af dem forgæves, siden de ingen Lyst har til at forblive her til Lands.

Ellers indstiller Hr. Captain Kahlen underdanigst til Deres Højgrevelige Excellences Højnaadigste overvejende Resolution, hvorledes med disse anholdte Folk skal forholdes og omgaas, om de skal løslades eller for deres Omgang afstraffes, efterdi de dagligen i Henseende til deres Forplejning er til stor Udgift.

Løvrigt bad jeg Hr. Captain Kahlen, at han vilde tilskrive mig om et og andet, som jeg med Raad kunde være ham behjælpelig, da jeg dermed alle Tider skal være til Rede, alt som Deres Højgrevelige Excellence Højnaadigst haver befaleet, hvilket jeg og ved min Nærværelse ved alle forefaldende Lejligheder efterkom.

Og som ved Stedet var forekommet Egerødder i Jorden, saa lovede jeg at sende Hr. Captain Kahlen saa mange Egeolden der til Forplantning, som fra det Kvantum, der efter Højnaadigste Ordre skal leveres til Lindenberg, overbliver, hvilket jeg alt saaledes her ved underdanigst haver skullet melde.

Forvalter Roosens Meddelelser er Førstehaandsbesked. Han er paa Skuepladsen allerede samme Sommer, som Forsøget foretages. Han taler med de mechlenburgske Familiefædre, der i Stedet for at udvandre til et Eldorado fandt en Ørken, og som maatte vandre gennem de viborgske Tugthusporte, inden de fik Lov til at drage mod Hjemlandet igen, fattige og dybt skuffede, kun med 6 Skilling i Lommen som Rejsepenge fra det offentlige. Og det maa vist indrømmes, at han ræsonnerer fornuftigt og ser praktisk paa Tingene, særlig i Betragtning af, at han dog har haft sin Opvækst og Uddannelse under ganske andre Forhold.

Den Hede, som skal inddrages til Dyrkning, har bedst af at beholde sit Lyngdække til Formulding, skriver han, en Teori, der altid vil vise sig at holde Stik. Jorden har bedre Kraft til at frembære Sæd, naar den beholder denne Skorpe.

Efter de Oplysninger, han giver under Punkt 4, kan det se ud til, at Kalkovnene i Mønsted og Daugbjerg aarlig forbrugte 720 Læs Lyng til Kalkbrændingen.

C. F. Roosen anbefaler at bryde Heden i Juli Maaned, da den saa lettest raadner. Han har set, at Heden i det mindste maa ligge 2—3 Aar, inden der kan saas Korn. Det er ligeledes praktisk at bryde Heden, før der bygges.

Efter at han nu har erfaret, hvorledes Mechlenburgerne saa paa Hedeopdyrkningen, har han ikke længere nogen Tiltro til Udlændinge som Pionerer her.

Om Captain von Kahlen¹⁾ har han kun Lovord,

¹⁾ Angaaende Oplysninger om denne Mand kan henvises til 3. Række, IV, S. 376—94. Han blev ²/₄ 1767 udnævnt til Chef for Garnisonskompagniet paa Fladstrand Fæstning, og her døde han paa denne Retrætepost 2. Februar 1774, 70 Aar gl.

og hans Vidnesbyrd om denne snurrige Militærperson grunder sig jo baade paa Selvsyn og paa andres i samme Retning gaaende Udtalelser. Kun de indkaldte Mechlenburgere er utilfredse med Captainens Dispositioner. De var jo bare hos ham i otte Dage. Det fremgaar af Indberetningen, at alle de 12 Personer har været indbyrdes beslægtede.

Rimeligt er det, som von Kahlen anfører, at de tilgrænsende Beboere har skræmmet dem, i Haab om derved selv at blive fri for dem som generende Naboer, der maaske i Fremtiden kunde være til Besvær, og hvis Ankomst sandsynligvis vilde bevirke, at de mistede gamle Rettigheder som Adgang til Lyng, Tørv og Græsning.

Af Punkt 6 fremgaar, at det har været under Overvejelse, at en dronninglundsk Familie skulde tage ud paa Heden som Kolonister. Den skulde bestaa af Mand og Kone, som skulde deltage i Opdyrkningsarbejdet, og en Dreng som Hyrde. Det ses dog ikke, at der er blevet noget ud af denne Plan.

Det synes, som om Grev Moltke har kunnet tænke sig den Udgang af den mechlenburgske Invasion, at de 12 Personer var blevet forflyttede til en af Grevens tre Gaarde i Vendsyssel. Men de betakkede sig jo. De vilde hjem. Og at føre dem Nordenfjords mod deres Vilje, vilde aldeles ikke være til nogen Nytte, skønner Forvalteren meget fornuftigt. Følgen heraf vilde blot blive, at de benyttede den først givne Lejlighed til atter at forsvinde.

Over for Captain von Kahlen tilbyder han sig som Raadgiver, et Tilbud, han giver efter Grevens Befaling.

Sluttelig gøres i Indberetningen opmærksom paa, at man har erfaret, at Terrænet, hvor Opdyrkningen fandt Sted, tidligere havde baaret Skov, idet Ploven

fremdrog gamle Egerødder. Af Hensyn hertil skal der fra Dronninglund Skove leveres Olden til Heden.

Formelt er denne Indberetning stilet til Moltke, denne af Kongen saa højt begunstigede Hofmand, der refererede for Majestæten enhver Sag af Vigtighed, inden der blev truffet nogen Afgørelse i den. Og Sagens Skæbne afgang i høj Grad af Moltkes Velvilje.

— Saa gik der en Vinter. Men da Snapstinget i Viborg 1757 afholdtes i Slutningen af April Maaned var C. F. Roosen til Marked der, og han benyttede da Lejligheden til at aflægge Opdyrkningsforsøgene en lille Visit.

Om dette Besøg skriver han under 5. Maj s. A.:

Ved det jeg var i Viborg Snapsting rejste jeg tillige til Hr. Captain Kahlen paa Alheden for at se, hvor vidt dermed siden min sidste Nærværelse var forfaret. Der var da ialt opbrudt Hedejord, omtrent 18—20 Tdr. Rugsæd, og saaet 1 Td. Rug i den Jord, forrige Aar var Boghvede, foruden var saaet udi anden opbrudt Jord tæt ved Huset 2½ Td. Havre, og agtede han endnu at ville saa 1 Td. Boghvede.

Kreaturene paa Stedet var: 2 Bæster og 2 Stude, som han brugte til Ploven.

Det bliver ellers fornøden, at Kongens Andel af Alheden ved Grænseskel bliver afgjort, thi ellers bliver den Del saaledes behandlet, at det næppe bliver forvindeligt.

— Den praktiske Forvalter gør ved denne Lejlighed opmærksom paa, at det bliver fornøden at afmærke Alheden mod den kongelige Vildtbane. Og der tages straks Hensyn til denne Henstilling, idet der i Aarene 1759 og 1762 rejstes en Række afgrænsende Skelstene af Granit derude. Det er disse solide Skelpæle, der nu danner den ejendommelige Allé af 16 høje slankt tilhugne Granitsten med Frederik den Femtes kronede

Navnetræk og de nævnte Aarstal, som staar opstillede to og to paa hver sin Side af Indkørselsvejen ned mod Hald Hovedgaard.¹⁾

Senere paa Sommeren modtog Roosen igen Brev fra Greven med Anmodning om atter at gøre en Rejse ud paa Heden. Forvalteren spørger i den Anledning om, hvorfra Udgifterne hertil skal afholdes. Han fik senere sit Udlæg godtgjort med 12 Rdl. 1 Mk. af den grevelige Kasse.

Og for tredie Gang gæster han Heden og dens utrættelige Pioner i Høsten 1757. Hjemkommen fra denne Rejse skriver han 15. September:

Da jeg nu har været paa Alheden hos Hr. Captain Kahlen, saa har jeg underdanigst skullet melde, at hvad han i Henseende til Alhedens Peublering har forlangt mine Tanker om, har jeg meldet derved og fundet, at han paa den opbrudte og besaaede Jord har indavlet: 1 Trave Rug og 5 Traver Havre og agtede nu at saa 2 Tdr. Rug.

At han ej mere har avlet i dette Aar, foraarsager baade Tørren, og at Jorden endnu ej er kommet til fuldkommen Sammenraadning, hvortil Hedejord vil 3 à 4 Aars Tid, hvilket naar sker, og den Tid efter anden med fornøden Gøde bliver forsynet, ingen Tvivl er om, at den kan frembære Korn. Dog maa jeg tilstaa, at den ikke paa alle Steder er af lige god Beskaffenhed, da den sletteste efter fornuftig Inddeling kan bruges til Fædrift og Tørveskær, som i dette Fald er uomgængelig fornøden.

Landets egne Indvaanere er for det første de tjenligste til Peubleringen, efterdi Begyndelsen bliver den tungeste, hvilke skulde anvises samlede Pladser paa visse Steder, saaledes, at i Fald det blev muligt til Peubleringen at faa duelige fremmede Beboere, at enhver Nation kunde være for sig, da god Forligelses-

¹⁾ Danske Herregaarde ved 1920, III, S. 678.

maal og alt, hvad som henhøre til Naboers Pligt, fik Fremgang.

Men til alt dette at faa i Værk stillet behøves en staaende Fond, hvoraf aarlig kunde have en vis Kapital til de Bygninger p. p., man agtede at fuldføre, som efter Beskaffenhed da nærmere kunde reguleres, og maatte paa Stederne dertil forud være opbrudt Jord, paa det at vedkommende Beboer kunde des hastigere faa Jorden i Brug og mindre Bekostning derved da besparte.

Til dette Fond holder jeg for, skulde opfindes en Slags aarlig Interesse, som ej maatte være Publikum til nogen Udgift — som med Collekt etc., og hvoraf Renterne alene skulde tages til denne Peublerings Opkomst, da man aarlig dermed kunde fortfare, thi paa eengang at begynde dermed blev altfor vidtløftig, ligesom man og var uvis om at faa saa mange dertil bekvemme Beboere.

Jeg har i den Henseende overvejet adskillige Poster, og mulig jeg vil udfinde en, og saa snart det sker, skal jeg samme underdanigst indsende til Deres Højgrevelige Excellences Højnaadigste Overvejelse, hvad enten det kan være nyttigt eller ikke.

Naar med Beboelse begyndes, maa ej alene forundersøges Beboernes Duelighed til det agtende, men endog Forskudet saaledes uddeles, at Deres Kongelige Majestæt i Tiden deraf kunde høste Frugt, ej heller begyndes med alt for store Bygninger og Vidtløftigheder, men med al Eftertæksomhed efter Stedets og Folkenes Bekvemhed fastsættes, thi det, som i Almindelighed kan ruinere nye Anlæg, er, at i Begyndelsen gives alt for store Forskud, som derefter ej anvendes med Betæksomhed paa det, som i Fremtiden skal florere.

Hvilke mine underdanigste ringe Tanker, jeg herved tillige underdanigst haver til Højnaadigst Betragtning skullet lade følge, og om Deres Højgrevelige Excellence i et eller andet Fald herved skulde have noget Højnaadigst at erindre til nærmere Oplysning, venter jeg underdanigst derom Højnaadigst Ordre.

Det Kongelige Rentekammer har ellers foranstaltet Commissarier til Grænseskellenes Afgørelse og Alhedens Opmaaling med videre, hvilke er i Viborg Stift Hr. Stiftsbefalingsmand von Heinen og Raadmand Lassen i Viborg; i Aarhus Stift Hr. Conferentsraad og Amtmand Trappaud og Hr. Cancelliraad Steenfeldt og i Ribe Stift Hr. Etatsraad og Amtmand Albertin og Hr. Cancelliraad Hvass, foruden 3de Conduktører, en i hver Stift, hvoraf Hr. Captain Kahlen bliver i Viborg Stift, og skulde over hver Stift forfattes specielle Kort, være saaledes, at samme ved Samling kan udføres til et Generalkort med sin Forklaring, og dermed bliver Forretningen fuldført.

Paa denne Rejse ser Roosen de første kummerlige Frugter af Arbejdet: 1 Trave Rug og 5 Traver Havre. Og hvor mange Skæpper Rug mon denne Trave smaa-vippede Rug har givet? Det har ialt Fald sikkert ikke været »i Tøndemaal af Traver,« som Grundtvig skriver.

— Foruden at tjene sin Konge og sit Land havde Grev Moltke ogsaa en anden Tanke med Forvalter Roosens Besøg hos Kaptajn von Kahlen, nemlig Opdyrkning af en Hedestrækning i Dronninglund Sogn: Den saakaldte Stagsted Hede.¹⁾ Nedenfor skal gives en kort Omtale af denne Plan og dens Udførelse, idet den ligesom er et Datterforsøg af Arbejderne ude paa de kongelige Enemærker.

Paa dette Kultiveringsarbejde blev der taget fat omtrent samtidig med eller i alt Fald kort, efter at Forsøgene paa Alheden var begyndte, og under 29. November 1756 udstedtes det første Fæstebrev paa en Byggeplads til en Niels Kjeldsen. Jordstykket var 77 Favne i Længden og 37 Favne bredt. Fæsteren skulde lade opbygge Rollingshus, hvortil han fik 7 Stkr. Elle

¹⁾ Jvf. Vendsysselske Aarbøger IV, S. 24 (1921).

til Bjælker, 12 do. til Spærrer, 4 do. til »Rimmer« og 50 Rafter og 2 Bønderlæs Gavningsbøg til Stolper. Resten anskaffer han sig selv.

Den aarlige Afgift var 2 Rdlr. i Hus- og Arbejds- penge, samt gaaende Rejser og anden Tjeneste efter Tilsigelse. Men da Jorden var udyrket, skulde han være fri for Indfæstning og for de nævnte Ydelser i to Aar, indtil Mortensdag 1758.

Samtidig med det første Fæstebrevs Udstedelse faar Skovrider Gerius Hansen og Gartner Christen Hindt Ordre til at plante en Allé gennem Heden for at gøre Egnen mere tiltrækkende for Nybyggere, i hvis Fæstebreve det blev indført, at der skulde holdes Hævd over de nyplantede Træer.

I de følgende Aar oprettes en Række Brug paa denne Hede, og den opstaaede Bebyggelse fik foreløbig Navnet Nye Hedehuse.

Grev Moltke skriver 1762, at dette Roosenske Arbejde fortjener dobbelt Ros og Anmærkning til Efterfølgelse paa andre Steder. Og naar han (∴ Roosen) bringer det saa vidt, at han paa Stagsted Hede faar 20 Beboere i Stand, saa vil jeg (Greven) være betænkt paa at give disse Huse et nyt Navn til Amindelse om hans Flid og Omhyggelighed.

Aar 1765 var der oprettet 16 nye Beboelser, og da gav Greven Nye Hedehuse det nye officielle Navn, nemlig Rosenby — altsaa til Minde om den energiske Godsforvalter.

— Under 26. Oktober 1761 blev der udstedt Bestalling for Christian Frederik Roosen til at være Amtsforvalter over Dronningborg, Silkeborg og Mariager Amter, naar daværende Amtsforvalter Niels Splid døde, eller Embedet paa anden Maade blev ledigt.¹⁾ Men

¹⁾ Personalhistorisk Tidsskrift, 7. Række, IV, S. 131.

Roosen fritoges efter Ansøgning fra Embedet paa Grund af Svagelighed, da han 1. Januar 1770 skulde have tiltraadt det. Han beder i Stedet herfor Greven forhjælpe sig til et mere roligt Levebrød og andrager saaledes om Fyrforvalttertjenesten ved Skagen og Anholt, som Hr. Justitsraad Hauch da sad inde med, et Ønske, der imidlertid ikke blev opfyldt.

Fra 1761 havde han baaret Titelen af Amtsforvalter, og da han 1769 afsiger denne Stilling, faar han efter Moltkes Forestilling hos Kongen Titel af Kammerraad. I en Takkeskrivelse for denne Gunstbevisning hedder det bl. a.:

Thi har jeg for slig høje Naadesbevisning, som Deres Højgrevelige Excellence haver ladet se ved denne Lejlighed, herved skullet nedlægge min underdanigste Taksigelse.

Himlen lyksaliggøre Deres Højgrevelige Excellences rare Levetid og Dage, som for mig er uskattefulde o. s. v.

Uden ellers at skulle komme nærmere ind paa Kammerraad Roosens øvrige og senere Livshistorie skal vi gøre opmærksom paa, at det gode Forhold til Moltke'rne pludselig brast i Foraaret 1772 og da endte med hans Afsked, en Skæbne, der utvivlsomt i høj Grad var ufortjent. Om den endelige Regnskabsaflægelse opstod der en Retssag, som endnu ikke var bragt til Afslutning, da Roosen døde 2. Januar 1777.

